

L. Ə. ALMƏMMƏDOVA

Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi
E-mail: Leyla.almammadova@yandex.ru

İNGİLİS DİLİ DƏRSİNDƏ YENİ SÖZLƏRİN TƏQDİM EDİLMƏ METODLARI VƏ
BİLİKLƏRİNİN YOXLANILMASI

Məqələdə müasir dil dərslərində mənimlənilmiş söz ehtiyatının uzun müddət yaddaşda qalmasının effektiv təsulları, yeni sözlərin interaktiv formada, müxtəlif strategiyaların, vasitələrin istifadəsilə təqdim edilməsi və söz ehtiyatı biliyinin test olunmasının vacibliyi araşdırılmışdır.

Açar sözlər: yeni sözlərin təqdim edilməsi, mənanın aspektləri, assosiasiya, təkrar, test imtahanı

Ünsiyyət qurarkən qrammatik biliklər olmadan müəyyən qədər fikri dinləyəne çadırmıq olar, lakin söz ehtiyatı olmadan heç bir ünsiyyət mümkün deyil. Bu fikirlərin müəllifi olan dilçi Deyvid Vilkins söz ehtiyatının vacibliyini aşağıdakı fikirlərlə yekunlaşdırır: “Əgər siz vaxtınızın çox hissəsini qrammatik qaydaları öyrənməklə keçirirsinizsə, sizin ingilis dili biliyiniz lazımi qədər inkişaf etməyəcək. Bundan fərqli olaraq, əgər siz daha çox yeni sözlər və ifadələr öyrənsəniz, siz inkişafın şahidi olacaqsınız. Yalnız qrammatik biliklərlə çox az şey ifadə etmək mümkündür, lakin söz ehtiyatı ilə demək olar ki, hər şeyi ifadə edə bilərsiniz” [1].

Mənanın aspektləri: məna əlaqələri. Söz ehtiyatının tədrisində sözün mənası ilə digər sözlərin mənalari arasındakı məna bağlılığı böyük rol oyanır. Sözlər arasındakı məna əlaqələri müxtəlifdir və onlardan bir neçəsini aşağıda qeyd edək:

1. Sinonimlər, yaxın və ya eyni mənalı sözlər. Məsələn, *clever, bright, smart* sözləri *intelligent* sözünün sinonimləridir;

2. Antonimlər, əks mənalı sözlər. Məsələn, *rich* sözü *poor* sözünün antonimidir;

3. Hiponimlər, ümumi məfhumla aid olan xüsusi sözlərdir. Məsələn, *dog, lion və mouse* sözləri animal sözünün hiponimləridir. Bu kontekstdə *animal* sözü isə hiperonimdir;

4. Kohiponimlər, ümumi məfhumla hiperonimə aid olur. Yuxarıdakı nümunədə *dog, lion və mouse* sözləri bir-biri ilə münasibətdə kohiponimləridir;

5. Superordinatlar xüsusi sözləri özündə əks etdirən ümumi məfhumlardır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz nümunədə *animal* sözü *dog, lion və mouse* sözlərinin superordinatıdır;

6. Tərcümə, sözlərin və ya ifadələrin ana dilində olan ekvivalentidir.

Bütün yuxarıda qeyd etdiyimiz mənanın aspektləri və sözlərin mənalari arasındakı əlaqələrin təhlili yeni sözlərin tədrisində mənanın izahı üçün faydalı ola bilər.

Yeni sözlərin təqdim edilməsinin aşağıdakı yolları vardır: -sözün qısa tərifı; -sözün detallı təsviri; -sözə aid nümunələrdən istifadə; -sözün şəkillərlə və əyani vasitələrlə izahı; -sözün hərəkətlər və mimikalarla izahı; -sözün kontekst daxilində verilməsi; -sinonimlərdən istifadə; -antonimlərdən istifadə; -sözün tərcümə ilə birlikdə təqdimatı; -sözə əlaqəli ideyalar və söz birləşmələri.

Söz ehtiyatı biliyinin test olunmasının vacibliyi. Hər hansı bilik nə üçün test olunmalıdır? Sualın cavabı isə çətin deyil. Biliyin test olunmasının əhəmiyyəti tədrisin ardıcılığının nə dərəcədə effektiv olduğunu yoxlamaqdan ibarətdir. Tələbələrin biliklərinin test olunması onlar üçün çox böyük motivasiyadır. Əgər tələbələr test olunacaqlarını bilsələr, söz ehtiyatını artırmağa daha ciddi yanaşacaqlar.

Söz ehtiyatının test olunması digər tərəfdən də məsnimsənilmiş sözlərin təkrarına gətirib çıxarır. Keçilmişlərin təkrarına aid testlərin yeganə fərqi testlərin bal sistemi ilə qiymətləndirilməsidir. Testin belə qeyri-formal şəkildə müntəzəm olaraq keçirilməsi daha məqsədə uyğundur. Hər dərs, yeni söz ehtiyatını təqdim etməmişdən öncə, əvvəlki dərstdə məsnimsənilmiş sözlər təkrarlanmalıdır və mümkün qədər təkrarların sayı artırılmalıdır. Təkrarların yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi öncəki dərslərdə keçilmiş sözlərlə yeni sözlər arasında assosiasiya yaratmağın da faydası vardır. Təkrarlara lazımı qədər vaxt ayrılmazsa, yeni söz ehtiyatının yadda qalma ehtimalı çox aşağı düşür, bu isə müəllimlərdən daha çox vaxt tələb edir və dərslərin keyfiyyətini aşağı salır [2].

Söz ehtiyatının test olunmasında hansı sözlərin test olunmasının vacibliyi qədər hansı sözlərin test olunmaması da vacibdir. İşlənmə tezliyinə görə sözlər məhsuldar və qeyri-məhsuldar söz ehtiyatlarına bölünür.

Yeni sözləri təqdim etməyin on effektiv metodu:

- əşyanı göstərməklə; -şəkil göstərməklə;
- dinləyərək təkrarlamaqla; -yazaraq təkrarlamaqla;
- başqa sözlər vasitəsilə; -ox üzərində dərəcəni göstərərək;
- mövzu vasitəsilə;
- kontekstin köməyiylə sözün mənasını təxmin etməklə;
- sözün izahını deməklə; -sözü tərcümə etməklə.

Yeni sözləri bilməyin on aspekti:

1. Məna;
2. Forma;
3. Hərflər-hərflər yazma, demə;
4. Tələffüz;
5. Söz hissəcikləri;
6. Qrammatik funksiya;
7. İfadələr;
8. Oxşar sözlər;
9. İşlənmə yeri;
10. Kontekst.

Yeni sözlər barədə qeyd götürməyin on üsulu:

1. Sözü cümlədə işlətmək;
2. Sözlərin üzərində vurğunu qeyd etmək;
3. Sinonim və ya antonimini yazmaq;
4. Şəkil və ya diaqram çəkmək;
5. Söz yaratmaq;
6. Söz birləşmələri düzəltmək;
7. Söz xəritəsi çəkmək;
8. Sözləri kiçik kartlar üzərinə yazmaq;
9. Sözü tələffüz edib səsi qeydə almaq;
10. Lügətdən istifadə etmək.

Yeni sözləri təqdim etməyin on strategiyası:

- sözdəki hərflərin yerini dəyişmək;
- sözdə bəzi hərfləri silmək;
- sözün mənasını tapmaq oyunu;
- tabu oyunu;
- qrupla sözün şəklini çəkərək söztapma oyunu;
- sözü mimika və jestlərlə izah etmək və tapmaq;
- krosvord;
- bingo oyunu;
- chinese whispers race;
- söz axtarma oyunu.

Yeni sözlərin test olunmasının doqquz növü:

1. Tərcümə;
2. Sözlərin şifahi izahı;
3. Sözlərin yazılı izahı;
4. Sözlərin cümlədə işlətmək;
5. Boşluqları doldurmaq;
6. İmla yazmaq;
7. Sözlərin hansı nitq hissəsinə aid olduğunu demək;
8. Tələbələr arasında test;
9. Komanda şəklində test.

Hər bir test müəyyən kriteriyalara uyğun tərtib edilməlidir. Onlardan ən əsas 2 kriteriya aşağıdakılardır:

1. Etibarlılıq;
2. Uyğunluq [3].

Testin etibarlılığı. Testlərin etibarlılığı deyəndə testin nəticələrinin hər zaman eyni qalması faktıdır.

Daha dəqiq desək, test olunanların testi hansı gün etməsindən asılı olmayaraq testin nəticələri təxminən eyni olmalıdır. Bundan başqa, test götürənlər tərəfindən ədalətli qiymətləndirmə təmin edilməlidir. Bu qəbildən olan testlər subyektivdir. Belə ki, eyni testi edən iki və ya daha artıq şəxsin test nəticələri tamamilə üst-üstə düşə bilməz.

Heaton qeyd edir ki, imtahan götürənlər imtahan olunanların cavablarını müqayisə edərək qiymətləndirir. Bu nisbət isə öz növbəsində nəticəyə müəyyən mənada öz təsirini göstərir. Bu səbəbə görə, bəzən test olunanlar qeyri-obyektiv şəkildə qiymətləndirilə bilər. Bütün bu ədalətsiz nəticələrin qarşısının alınması üçün Frost qeyd edir ki, imtahan götürənlər şifahi müsahibə zamanı heç bir öyrənənə fərqli münasibət göstərməməli, hər kəsə bərabər formada yanaşmalıdır.

Hughes testin etibarsızlığının başqa formalarını da təqdim etmişdir. Bunlara qeyri-dəqiq verilmiş təlimatlar, ikicavablı suallar və s. aiddir. Bunun qarşısını almaq üçün Hughes təklif edir ki, öyrədən testi tərtib edərkən oxşar testlər hazırlayıb dərs zamanı öyrənlərlə sınaqdan keçirməli, yanlış tərtib edilmiş testlərin yaratdığı problemləri müəllim yoldaşları ilə müzakirə edərək aradan qaldırmalıdır [4].

Testin uyğunluğu. Düzgün tərtib edilmiş test hansı biliklərin yoxlanmasını nəzərdə tutursa, ona yönəlməlidir, başqa biliklərə deyil. Məsələn, əgər bir test öyrənlərin öyrəndiyi bir qrup söz ehtiyatını yoxlamaq üçün tərtib edilibsə, bu zaman orfoqrafik yazı səhvləri ümumi qiymətləndirilməyə təsir etməməlidir.

Testin uyğunluğu kriteriyasının müxtəlif növləri vardır:

1. Məzmunun uyğunluğu;
2. Kriteriya yönümlü uyğunluq.

Texnologiyanın sürətli inkişafı nəticəsində söz ehtiyatının test olunması üçün internet resurslarının rolu danılmazdır. Aşağıdakı internet resursları buna nümunə ola bilər:

1. Headway web page;
2. Horizon web page;
3. Solutions web page.

Söz ehtiyatı biliklərinin yoxlanılması üçün internet səhifələrindən əlavə mobil tətbiqlər də bu mənada faydalı resurslardır. Bunlara *Quizlet*, *Kahoot (oyun)*, *Qizizz*, *WordUp*, *Magoosh* və s. kimi mobil tətbiq etmə aiddir. Biliyin bu tətbiqlərlə vasitəsilə yoxlanılması həm öyrənlərdə maraq yaradır, həm rəqabəti artırır, həm də müəllimlərə məqsədə çatmağa kömək edir [5].

Bütün bu dediklərimi ümumiləşdirərək, qeyd etmək lazımdır ki, xarici dili öyrənərkən qrammatik biliklərlə yanaşı, zəngin söz ehtiyatına yiyələnmək də eyni dərəcədə mühümdür. Müasir dil dərslərində məsnimsənilmiş söz ehtiyatının uzun müddət yaddaşda qalması və aktiv söz bazasına daxil olması üçün yeni sözləri effektiv üsulların köməyiylə təqdim etmək böyük əhəmiyyət kəsb edir. Yeni sözlərin interaktiv formada, müxtəlif strategiyaların, vasitələrin (şəkillər, əsyalar, diaqramlar,

situasiyalar və s.) istifadəsilə təqdim edilməsi onların asanlıqla qavranılmasında və müvafiq situasiyalarda öyrənənlərin özlərini dolğun şəkildə ifadə etməsində əhəmiyyətli rola malikdir. Söz ehtiyatı biliyinin test olunmasının vacibliyi, onların yoxlanılmasında effektiv üsulların istifadəsi dilin tədrisində qarşıya qoyulan məqsədə çatmağa əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Wilkins, David Linguistics in Language Teaching / David Wilkins. - Cambridge: MFT Press, - 1972. – 243 p.
2. Vocabulary, Teaching Jeanne McCarten / Teaching Vocabulary. // - New York, USA: Cambridge University Press, - 2007. – p.30.
3. Chesla, Elizabeth Just in Time. Learning Express, LLC / Elizabeth Chesla. - New York: - 2004. – 180 p.
4. Scott, Thornburry How to teach Vocabulary / Thornburry Scott. // - Cambridge: Cambridge University Press, - 1998. – p. 192
5. www.busyteacher.org [Electronic resource]

SUMMARY

L. A. ALMAMMADOVA

Azerbaijan Higher Military School named after Heydar Aliyev

E-mail: Leyla.almammadova@yandex.ru

TESTING METHODS AND KNOWLEDGE OF NEW WORDS IN ENGLISH LESSONS

The article examines the effective methods of long-term memory of vocabulary acquired in modern language lessons, the importance of presenting new words in an interactive form, using various strategies and tools, and testing vocabulary knowledge.

Key words: presentation of new vocabulary, aspects of meaning, association, revision, testing.

РЕЗЮМЕ

АЛМАММADOVA Л. А.

Азербайджанское высшее военное училище имени Гейдара Алиева

Электронная почта: Leyla.almammadova@yandex.ru

МЕТОДЫ ТЕСТИРОВАНИЯ И ЗНАНИЕ НОВЫХ СЛОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье исследуются эффективные методы долговременной памяти словарного запаса, усвоенного на уроках современного языка, важность представления новых слов в интерактивной форме с использованием различных стратегий и инструментов, а также проверки знания словарного запаса.

Ключевые слова: представление новых слов, аспекты значений, ассоциация, повторение, экзаменовать.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 24.06.21